VÄSTERGÖTLANDS KYRKOR

Göteborgs stift 2-3

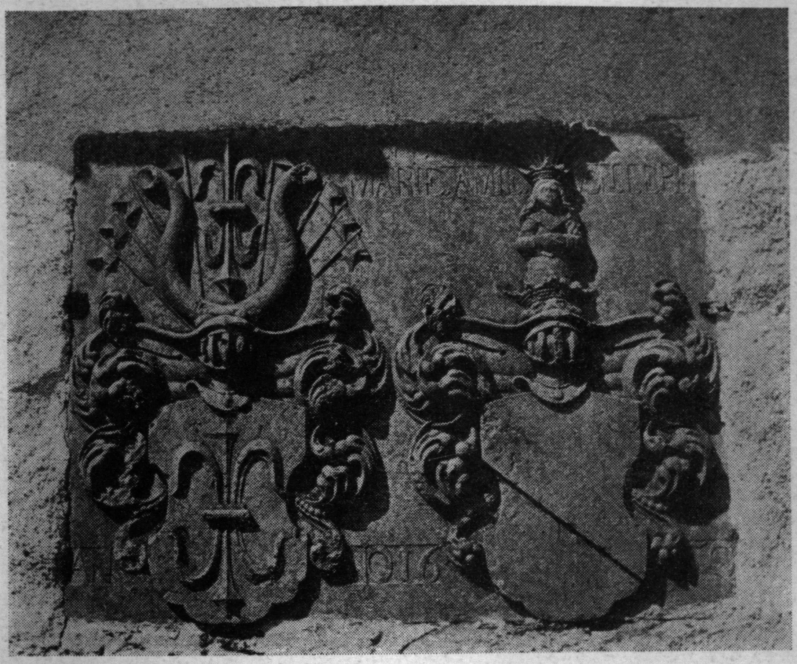

ANGEREDS OCH BERGUMS KYRKOR

I distribution
PRO CARITATES FÖRLAG, GÖTEBORG

VÄSTERGÖTLANDS KYRKOR
Göteborgs stift 2

ANGEREDS KYRKA

AV

FRIDOLF WILDTE

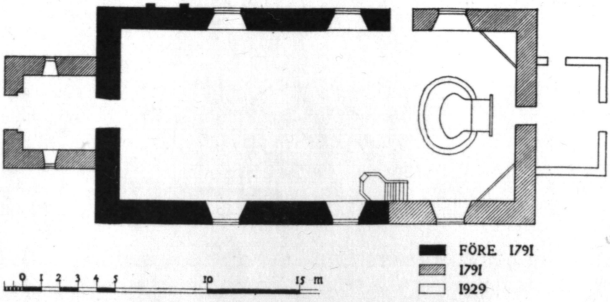

Ovan: Plan av Angereds kyrka.
Skala 1:400.

I kyrkans stapel hänga två klockor. Den större är gjuten 1718, lillklockan stammar från 1544 och bevarar minnet av prästen Benedictus Asmundi.

ANGEREDS KYRKA

Göta älv markerar den gamla gränsen mellan två landskap och två riken. Den del av Västergötland, som utbreder sig öster om älvens nedre lopp, får sin karaktär av betydande höjdområden, uppdelade av dalgångar. Bebyggelsen har av ålder hållit sig utmed dessa dalgångar. Natur och kultur i förening ha här format ett säreget landskap med stora motsättningar. Medan Säveåns dalstråk i hög grad fått sin prägel av herrgårdsbebyggelsen, uppvisar Lerjeåns dalgång ännu ett genuint bondelandskap inom socknarna Stora Lundby, Bergum och Angered.

Kyrkorna i Lerjeåns dalgång ha erhållit sin plats invid den breda och bördiga dalen. Alla kyrkorna ligga rätt högt, en naturlig placering, som säkerligen icke ändrats sedan de första gudshusen här byggdes under tidig medeltid. Krig och härjningar gjorde under långliga tider dessa nejder till de svårast utsatta i vårt land, och sägnerna berätta, hur kyrkorna upprepade gånger ödelagts liksom hela bygden. De anspråkslösa kyrkorna bära ännu prägel av den forna gränsbygdens kärvhet och fattigdom.

Lundby var sedan gammalt moderförsamling till Angered, Bergum, Lerum och Skallsjö. Under en tid av 1600-talet utgjorde Angered och Bergum eget pastorat för att sedan åter förenas med Lundby. År 1865 avskildes Angered och Bergum ånyo till ett särskilt pastorat.

Angereds socken omnämnes tidigast år 1415, ehuru här säkerligen funnits en kyrka långt tidigare. Sockennamnet skrevs då Aungaryd och några år senare Agunnarid. »Angereds kyrka är byggd i östra ändan av socknen och på de flesta ställen bort-

skymd av berg och byggnader i byn», skriver Bexell år 1835 i Göteborgs stifts historia och herdaminne. Byn är numera skiftad, och kyrkan har härigenom fått ett friare läge. Den lilla tornlösa kyrkan döljer sig likväl för den annalkande. Endast de höga träden utvisa läget, ett stycke söder om den nya landsväg, som linjerak går fram genom dalen.

Kyrkogård och klockstapel. Den gamla kyrkogården kring kyrkan omgives av en mur med två stigluckor, en i norr och en i väster. Den norra stigluckan utgör huvudentré. Räkenskaperna utvisa att kyrkportarna uppmurades åren 1794—95.

I kyrkogårdens nordöstra hörn står den låga, inbyggda stapeln med en sadeltaksformad huv över klockorna. Om stapelns ålder finnas inga säkra uppgifter. Den har flera gånger genomgått omfattande reparationer. Räkenskaperna från år 1819 utvisa, att timmer och bräder då inköpts och att klockorna nedtagits och upphängts i en provisorisk stapel. År 1822 förekomma ånyo betydande utgiftsposter till bräder, och det är sannolikt att man då — sedan ett planerat tornbygge ej kommit till stånd — fullbordat den genomgripande ombyggnad, som påbörjats tre år tidigare. I stapeln hänga två klockor. Den större är gjuten år 1718, samma år som dödsskottet föll vid Fredrikshald och Sveriges stormaktsvälde gick i spillror. Den mindre är gjuten år 1544, enligt inskrift då Benedictus Asmundi var präst.

Invid kyrkans sydmur lägger man märke till en större liggande gravhäll med bilder av två män, två kvinnor och sex barn. Två adelsvapen samt hjälm och handskar synas även å stenen, men skriften är numera utplånad. Mitt för gravhällen är i kyrkmuren infälld en tavla med samma vapen och inskriften PERR LYLIYE MARIE AMIE VON LEPEL ANNO 1650. Äldre handlingar utvisa, att gravstenen lagts över ståthållaren på Älvsborgs slott Per Lillie och hans familj. Ursprungligen torde gravhällen legat i kyrkan. En samling äldre gravstenar är uppställd i kyrkogårdens östra del. Ny kyrkogård anlades år 1917 norr om kyrkan, på andra sidan landsvägen.

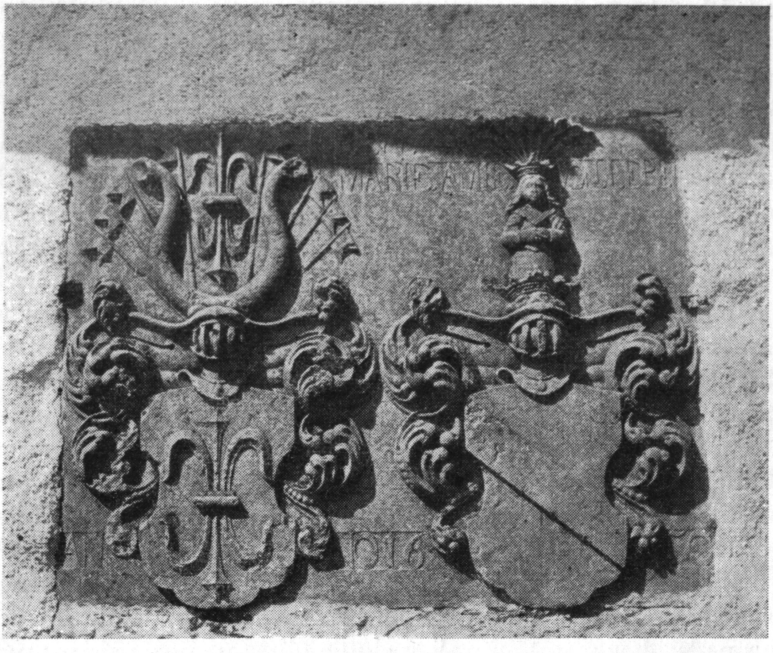

Minnessten från 1650 över ståthållaren Per Lillie och hans maka Marie Amie von Lepel.

Kyrkans byggnadshistoria. Kyrkobyggnaden består av ett rektangulärt långhus med vapenhus i väster och en bakom koret tillbyggd sakristia. Kyrkan har vanligt sadeltak, täckt med tegel. Murarna äro putsade och ha rundbågiga, ganska stora och breda fönster. Huvudingången är genom vapenhuset i väster. Därjämte finnas två ingångar i norr, en till koret och en till sakristian. Strax invid västra gaveln observerar man en igensatt ingång, markerad av en spetsig tegelbåge.

Över koringången står årtalet 1791 i järnkrampor. Detta årtal angiver tidpunkten för kyrkans senaste omdaning. Härom förmäler också en inskrift å altartavlan: »Denna kyrka, såsom nästan från grunden förfallen, är åter uppbyggd år 1791, och

sedan är hon år 1793 målad samt år 1794 altaret och altartavlan inställda genom Angereds församlings bemödande och bekostnad under inseende av dåvarande kyrkoherden härstädes Aners Banck».

Detta omfattande byggnadsarbete, som gav kyrkan dess nuvarande karaktär, hade föregåtts av långvariga utredningar och en mångfald beslut. Redan pastor Severin Ström säger i sin beskrivning över Vättle härad år 1758: »Angereds kyrka räknar sin tid till hög ålder; hon faller snart ned av vanskötsel, om hon inte i tider bli förbättrad». År 1784 uppges kyrkan vara mycket förfallen och tre år senare hade man kommit så långt, att beslut fattades om kyrkans ombyggnad. Sockenstämmoprotokollet från den 15 juni 1787 innehåller en ganska uttömmande beskrivning av det tillärnade arbetet. Kyrkan skulle behålla sin förra längd med slät gavel åt öster men muras till lika bredd med storkyrkan d. v. s. långhuset. Muren borde bibehållas och nyttjas så långt den prövades stark och behållen, till besparing av kostnad och arbete. Fönsteröppningarna skulle vara lika många som förr men till vinnande av mer ljus nedsänkas något. En dörr skulle göras på norra sidans nya mur och en större dörr på västra gaveln. Det gamla vapenhuset skulle borttagas.

Byggnadsarbetet var avsett att utföras år 1789 men kunde av någon anledning då ej komma till stånd. Äntligen förmäler sockenstämmoprotokollet den 9 april 1791, att arbetet skulle påbörjas den 2 maj enligt sista beslutet »i rät linea efter gamla storkyrkan med en dörr på västra gaveln och fönstren till en proportionerad storlek och höjd». Arbetet påbörjades också den utsatta dagen av muraremästaren Anders Humbla och hans medhjälpare. Den 9 maj voro rivningsarbetena slutförda, och uppmurandet av bristfälliga delar och helt nya partier kunde påbörjas. Härvid uppfördes även det nya vapenhuset i väster. Byggmästaren Anders Börjesson i Grönnäs svarade för allt snickeriarbete. Förmodligen stod kyrkan färdig till det yttre på hösten 1791. Med målningen fick anstå till påföljande år, då kontrakt uppgjordes med bildhuggaren och målaren Matias

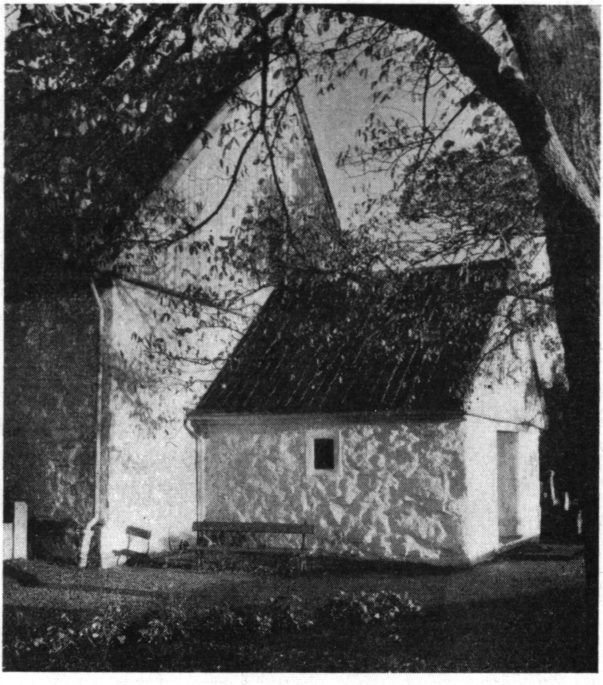

Västra gaveln med det 1791 uppförda vapenhuset.

Hasselberg dels om målning av kyrkans inre och dels om utförande av ny altarprydnad. Hasselberg hade tidigare arbetat i Bergums kyrka och var alltså känd i pastoratet. Målnings- och inredningsarbeten pågingo härefter under de närmaste åren och fullt färdig synes kyrkan ej ha blivit förrän mot århundradets slut.

Den kyrka, vars omdaning här skildrats, hade uppbyggts med användade av betydande delar av den äldre kyrkan. Härvid hade tegel använts för att bättra på de gamla gråstensmurarna, vilket tydligt kan iakttagas, särskilt på långhusets norra sida. Vad vet man då om den gamla kyrkan? Handlingarna ha ju visat, att den varit kortare än den nuvarande och haft ett sma-

lare kor i öster; alltså en ganska vanlig planlösning. Huvudingången torde ha varit i norr, där nu en igenmurad dörr är synlig strax invid västra gaveln. Det vapenhus, som nedrevs vid ombyggnaden, har sannolikt varit uppfört framför denna ingång, vars läge betingats av kommunikationen till byn och socknen. Det är vanskligt att uttala sig om denna kyrkas ålder. Det kan ha varit en medeltidskyrka, men med hänsyn till det utsatta läget och fiendens ständiga härjningar i dessa bygder kan den också ha uppförts senare, kanske under 1600-talet.

Den år 1791 ombyggda kyrkan står i allt väsentligt kvar i sin ursprungliga gestalt. I början av 1800-talet voro planer å bane att bygga ett torn, men dessa planer blevo lyckligtvis aldrig förverkligade. En man, som ivrigt motarbetade detta förslag, var godsägaren. A. R. Lorentz på Lerjeholm. — År 1930 tillbyggdes genom medel, som syföreningen insamlat, en sakristia i öster, bakom koret. År 1933 genomgick kyrkan en pietetsfull restaurering under ledning av arkitekten Axel Forssén i Göteborg. Denna restaurering omfattade i huvudsak kyrkans inre.

Interiör. Inredning och inventarier. Kyrkorummet är karaktäristiskt i sin enkla utformning med slutna bänkrum och målat, välvt trätak med tvärs över kyrkan lagda förankringsbjälkar. Taket är målat i blågrön färgton med ljusare grå »skyar». Övergången mellan de vitputsade murarna och taket förmedlas av en kraftig list. Interiörens enhetliga prägel av 1700-tal framhäves ytterligare av läktarbröstets apostlar, bänkdörrarnas blomstermålningar samt altarprydnaden.

Denna interiör, sådan den framträder efter den senaste restaureringen, har i väsentliga drag fått sin prägel av målaren och bildhuggaren Matias Hasselberg. Ty all målning i samband med kyrkans ombyggnad, såväl den dekorativa som den mer hantverksmässiga, är ett verk av honom. Enligt ett mellan församlingen och Hasselberg den 16 juli 1792 upprättat kontrakt skulle han svara för kyrkans målning samt förfärdiga och måla ny altarprydnad. Kontraktet föreskrev, att allenast de bästa materialier finge komma till användning. Sålunda finge krita

Interiörens 1700-talsprägel har återställts efter senaste restaurering. Altarprydnaden är utförd 1794 av Matias Hasselberg, som även målat taket och bänkarna. Predikstolen från slutet av 1600-talet.

icke brukas utan blott »god engelsk blyvit». Altaret med lövverk skulle målas med fina och passande färger och äkta förgyllning brukas. Stolar — d. v. s. bänkar — och läktare skulle målas med äkta pärlefärg. Sedermera fick Hasselberg även utföra draperimålningen på korväggen och läktarens apostlar. För dessa senare arbeten erhöll han betalning år 1799. Härefter nämnes icke hans namn vidare i räkenskaperna.

Hasselberg var förvisso ingen märklig kyrkomålare, han tillhörde icke ens »ämbetet». Men han hade en säker färgkänsla, förvärvad under en lång levnad (redan 1757 målade han i Gökhems kyrka i Västergötland). Hans takmålningar i Angered med sina enformiga »skyar» tillhöra det sista skedet i de västsvenska kyrkotakmålningarnas historia. De förefalla oss onekligen torra och fantasilösa i jämförelse med de färgrika figurkompositioner, varmed kyrkomålarna några decennier tidigare fyllt de västsvenska kyrkorna. Men smaken var nu en annan under århundradets sista decennium.

Såsom ovan nämnts utförde Hasselberg även den nya altarprydnaden. Denna kan ej frånkännas dekorativ verkan. Mittpartiet med korset och svepeduken samt bilden av Jerusalem i bakgrunden är skäligen enkelt hopkommet men kompositionen i sin helhet med de flankerade kolonnerna, solen och det förgyllda lövverket är icke något dåligt arbete. Sedan altarprydnaden vid senaste restaureringen återställts i sitt ursprungliga skick av konservator Sven Gustafsson framträder den vackert mot korväggens tegelröda draperimålning. En egendomlig detalj i korets byggnad må i detta sammanhang framhållas. Kyrkan har ju rektangulär grundplan och för att koret skall få tresidig avslutning ha brädväggar inbyggts i koret, avskärmande de räta vinklarna.

Predikstolen härstammar från 1600-talet; Bexell uppger att den tillkommit år 1692. I samband med kyrkans ombyggnad »förbättrades» predikstolen av Hasselberg. Vid senaste restaureringen framtogos de ursprungliga färgerna av konservator Gustafsson. Korgen har en gång varit försedd med skulpterade figurer; när dessa försvunnit vet man ej.

Mellan altaret och predikstolen har den medeltida dopfunten fått sin plats. Det är kyrkans äldsta bevarade inredningsföremål. Skålen, som är ganska djup och saknar ornering, är liksom foten fyrpassformad i genomskärning. Materialet är täljsten. Denna funttyp är huvudsakligen utbredd omkring Göteborg, i Halland och Bohuslän, men förekommer även i Västergötland (bl. a. i Starrkärr). Ernst Fischer anser, att typen är en lokal produkt, som bygger på provinsiella traditioner. Tillkomsttiden måste på grund av att uttömningshål saknas och med hänsyn till skålens gotiska fyrpassform sättas till 1200-talets senare hälft. Vid denna tid bör alltså en kyrka ha funnits i Angered.

Korets väggar prydas av tvenne tavlor, som tidigare varit altartavlor, den ena äldre och den andra yngre än Hasselbergs. I koret observerar man även en större kista för textiliernas förvaring samt ett vackert golvur, tillverkat av Nils Rising i Göteborg år 1760. Av de två nummertavlorna är den ena gammal och enligt inskrift förärad kyrkan av Ambjörn Lindqvist år 1730. Den andra nummertavlan utfördes vid restaureringen 1933.

Kyrkan har tre ljuskronor, två malmkronor och en glaskrona. En dopskål av driven mässing från 1692 användes nu som kollektskål. Kyrkans silver härstammar från år 1790. En brudkrona från 1700-talet förvaras i prästgården.

Kyrkan äger tre mässhakar, en från vart och ett av de tre senaste århundradena. Ett vackert grönt antependium med broderier av silvertråd är med all sannolikhet från 1600-talet. Tyvärr lämna inventarieförteckningarna inga upplysningar om givaren. Antependiet och övriga äldre textilier konserverades av Pietas ateljé i samband med kyrkans senaste restaurering.

Orgeln ombyggdes år 1934 av Lindegren. Den har 12 stämmor.

Slutligen skall här nämnas något om en märklig tavla, som tidigare hängt i kyrkan men nu har sin plats på Göteborgs museum. Det är ett s. k. kvinnoaltare och utgöres av en målad träskiva, som förr plägat uppsättas såsom ett altare. På detta brukade socknens barnaföderskor vid kyrkotagningen ställa

sina offergåvor, bestående av kakor, ostar o. dyl. Bildframställningen visar — mot en ljusblå bakgrund, inramad av draperier — två kvinnor, en medelålders och en yngre, stående vid sidan av ett bord, på vilket lagts fyra runda bröd och en fyrkantig ost av en typ, som brukades i Västergötland. Kvinnorna äro lika klädda. Över en dräkt i svart och vitt bära de svarta kappor med ljust, mönstrat foder, sammanhållna i halsen med ett spänne. I de handskprydda, framför magen korslagda händerna hålla de var sitt handkläde med fyra tofsar. Runt tavlans kant läses *Gudz Nampn till ähra och Kiörkian Angered till Prydnat hafwer Handelsmannen i Giöttheborgh Ehrborne och Wälförnämhe Johan Herwegh och dess k. syster förärat detta quine-Altare A:o 1699.* Carl R. af Ugglas, som beskrivit altaret i tidskriften Rig 1926, anser att det främst har sitt intresse som en sällsynt folklivsbild från 1600-talet, och han håller för troligt, att kvinnornas dräkter kunna betraktas som ett slags sockendräkter.

Gravar. Liksom de flesta gamla kyrkor har Angereds kyrka tjänstgjort som begravningsplats för ståndspersoner från socknen. Man vet sålunda, att åtskilliga ägare av Lerjeholms gård här fått sin sista vilostad. Edgren nämner burggreven Hans von Gerdes (död 1723), översten Isak Brovald (död 1754) och köpmannen Lars Häger med familj. Släkten Lillie har här även haft sin grav. Den ovan beskrivna gravstenen över Per Lillie och hans familj har utan tvivel haft sin plats över denna. I samband med kyrkans ombyggnad finns en anteckning i sockenstämmoprotokollet år 1787 »angående Liljegraven». Man beslöt då att låta införa kungörelse i tidningarna rörande denna, sannolikt för att eventuella arvingar skulle anmäla sig. Den i Västsveriges historia kända släkten Lillie ledde sitt ursprung från Angered. Under början av 1500-talet omtalas sålunda Birger Anderson till Angered såsom häradshövding i Vättle härad. Hans son Brynte Birgersson, som i vapnet förde en vit lilja i rött fält, skrev sig till Aspenäs i Lerums socken. Släkten kallas också sedermera Lillie till Aspenäs till

Kvinnoaltare, skänkt till kyrkan 1699 av handelsmannen i Göteborg Johan Herwegh och hans syster. Nu å Göteborgs museum.

skillnad från andra ätter med samma namn. Vid Lerums kyrka uppfördes år 1671 ett gravkor, där flere ättemedlemmar ligga begravna.

Ström, som bör ha känt förhållandena rätt väl, omnämner, att släkterna Fägerskiöld och Fägerhjärta haft en grav vid kyrkans västra gavel, alltså ungefär där vapenhuset nu ligger. Svenska adelns ättartavlor upptar dock icke någon medlem av dessa släkter såsom begraven i Angered och några kyrkoböcker från den tiden finnas icke bevarade. Åtminstone släkten Fägerskiöld har emellertid haft förbindelser med Angered, varför uppgiften icke behöver vara alldeles oriktig. Per Lillies yngsta dotter Katarina var nämligen gift med landshövdingen friherre Fromhold Fägerskiöld och Lilliesläktens gamla stamgård Angered Storegården övergick till henne och hennes make. Landshövdingen avled år 1707 och begrovs i Örebro stadskyrka, men det är naturligtvis möjligt, att makan eller några av barnen begravts i Angered. I så fall är det troligt, att man begagnat Lilliesläktens gamla grav och att uppgifterna om Fägerskiöldska graven och Lilliegraven

hänföra sig till samma grav. Något samband med släkten Fägerhjärta och Angered har icke kunnat spåras.

Numera finnes i Angereds kyrka allenast en gravsten, som infällts i muren mitt för det forna vapenhuset. Å stenen synes en bild av Kristus på korset, men inskriften är icke läsbar.

KÄLLOR.

Se efter Bergums kyrka.

VÄSTERGÖTLANDS KYRKOR
Göteborgs stift 3

BERGUMS KYRKA

AV

FRIDOLF WILDTE

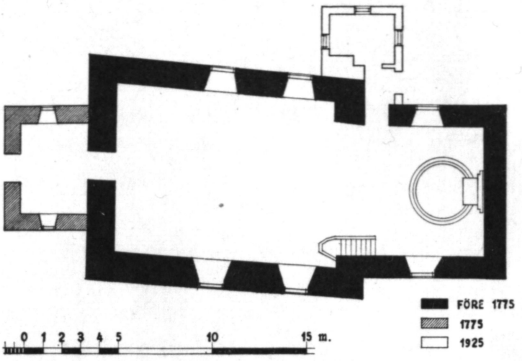

Plan av Bergums kyrka.
Skala 1:400.

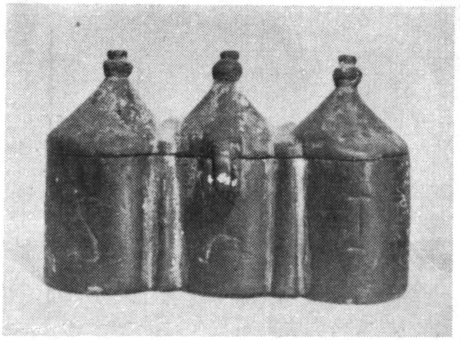

Medeltida oljekärl, funnet i närheten av Bergums kyrka.
Vänersborgs museum.

BERGUMS KYRKA

Bergums kyrka ligger på en dominerande höjd i Lerjeåns dalgång. Kyrkan själv är emellertid föga framträdande i landskapet. Med sin låga stapel utgör den en mycket anspråkslös anläggning, under sommartiden nästan dold av kyrkogårdens lummiga träd. Här har kyrkan haft sin plats alltsedan medeltiden. Sockennamnet möter oss första gången år 1415 — det skrevs då Biergheem.

Hävderna ha åtskilligt att berätta om kyrkans hårda öden under de talrika fejder, som här utkämpats mellan svenskar och danskar. År 1564, under nordiska sjuårskriget, lägrade sig danskarna på Bergums ängar. Vid detta tillfälle plundrades kyrkan och brukades »ej blott som magasin utan även som stall» (Bexell). Samma öde övergick kyrkan år 1676, då Ulrik Gyldenlöve härjade i trakten. Om kyrkbergets strategiska betydelse vittna ännu en rad bröstvärn väster om kyrkogården.

Kyrkogård och klockstapel. Kyrkogården omgives av en mur med två ingångar, den ena, huvudingången, i nordost och den andra i norr. Ingångarna flankeras av enkla grindstolpar med grindar av smidesjärn. Tidigare uppges kyrkan ha haft en kyrkogårdsport eller stiglucka. Kyrkogården utvidgades år 1917 åt öster genom förvärv av en del av skolträdgården.

Sydost om kyrkan ligger den lilla inbyggda klockstapeln. Den är av samma konstruktion som staplarna i Stora Lundby, Angered och Lerum. Flöjeln bär årtalet 1823. Detta år genomgick stapeln enligt räkenskaperna en genomgripande reparation. Två klockor hänga i stapeln. Den större är gjuten år 1748 av J. Daglieb. Lillklockan, som är mycket vacker, har en Kristus-

bild samt inskriften SALVATOR MONDI SALVA NOS IAN TOHLVIS ME FECIT 1557 (Världens Frälsare, fräls oss. Jan Tohlvis gjorde mig 1557).

Kyrkans byggnadshistoria. Kyrkobyggnaden har väl avvägda proportioner. Den består av ett rektangulärt långhus med smalare, rakt avslutat kor, vapenhus i väster och sakristia i norr. Byggnadsmaterialet är gråsten utom beträffande sakristian, som uppförts av tegel. Murarna äro putsade och ha rundbågiga fönster. Kyrkan har tegeltäckt sadeltak, kortaket är i öster avvalmat. Långhusets västgavel samt den ovan kortaket synliga delen av östra gavelröstet ha beklätts med plåt i rutmönster, målad med vit färg. Huvudingången är i väster genom vapenhuset. Därjämte har sakristian särskild ingång.

I topografisk litteratur möter man allmänt uppgiften, att kyrkan byggts år 1775. Denna uppgift kan förmodligen härledas från 1830 års inventering, där det heter »Bergums kyrka ... i den gamlas ställe ombyggd 1775». Kyrkan genomgick också detta år en omfattande omdaning. Härvid bibehöllos emellertid, såsom strax skall visas, den gamla kyrkans murar i betydande utsträckning. Även om kyrkan erhöll sin nuvarande gestalt vid denna ombyggnad, är den alltså till väsentliga delar långt äldre.

Vid 1770-talets början befann sig den gamla stenkyrkan i ett bedrövligt tillstånd. År 1772 hölls syn å kyrkan i närvaro av komministern Halvord Lundberg, kyrkans föreståndare och sockenmenigheten. Man kunde då konstatera, att kyrkans för ej lång tid tillbaka förnyade inredning förstörts av svamp, varför en genomgripande reparation vore nödvändig. Om kyrkan sägs i syneprotokollet, att den var »med dubbel mur uppsatt för långliga tider sedan». Förmodligen var denna anläggning till sitt ursprung medeltida. Väl hade kyrkan lidit hårt av krigen, men några uppgifter, som direkt tyda på att den blivit förstörd, finnas icke. Säkerligen hade man under kriget haft gagn av en stabil stenbyggnad på denna plats.

Tre år senare kom ombyggnaden till stånd. Räkenskaperna

förmäla, att år 1775 utbetalades till muraremästaren Pär Lidström 135 daler silvermynt »för murningen å själva kyrkan samt rappningen inuti tillika med grundens läggande under vapenhuset», 4 daler för altarfotens murning och 14 daler 4 öre för »arbetet med teglets inskiallrande». Vidare utbetalades 800 daler till byggmästaren Anders Börjesson för takresning, inredning m. m. Säkerligen gick man tillväga på samma sätt som i Angered: den gamla gråstensstommen bibehölls och bättrades på — märk att grund blott lades under vapenhuset — och nytt tak jämte ny inredning utfördes. Den gamla kyrkans mått stämma också rätt väl med de nuvarande måtten. Med teglets »inskiallrande» avses utan tvivel inslagning av tegelskärv i murarna (även i Angered använde man sig av tegel för att få de gamla murarna jämnare). Ett studium av kyrkans grundplan visar en anmärkningsvärd skevhet hos långhuset. Den södra långhusmuren företer därjämte redan för blotta ögat betydande ojämnheter på yttersidan. Dessa omständigheter bestyrka, att man bibehållit de gamla murarna. Hur gamla dessa äro kan svårligen avgöras. Koret kan möjligen vara yngre än långhuset; det visar i alla händelser större regelbundenhet (se planen).

Under de närmaste etthundra åren förekommo blott vanliga småreparationer. När biskopen kom på besök år 1831 kostade man sålunda på sig en tvättning av kyrkan för 24 öre! År 1886 utfördes emellertid en omfattande restaurering. Denna inskränkte sig dock i allt väsentligt till kyrkans interiör.

År 1925 tillbyggdes sakristia i norr. Samtidigt försågs kyrkan med värmeledning (varmluftsystem).

Interiör. Inredning och inventarier. Kyrkans interiör är präglad av 1886 års restaurering. Hela kyrkorummet — det välvda trätaket, väggarna och de öppna, moderna bänkarna — är målat i en kall, blåvit färg. Altare och predikstol ha vid samma tillfälle förlorat sin ursprungliga färg. Det hela gör ett torftigt och kallt intryck. Före denna restaurering hade kyrkan kvar sin 1700-talsprägel med slutna bänkrum och takmålningar. Takmålningarna finnas kvar under övermålningen — de äro icke för-

svunna såsom Hanna Hegardt uppger i sina studier över västsvenska kyrkotakmålningar — och ett framtagande av dem skulle säkerligen berika interiören.

Målningarna utfördes samtidigt med 1775 års ombyggnad. Enligt räkenskaperna utbetalades år 1778 till två herrar vid namn Hammerdal och Hesselberg 233 daler 16 skilling för målningar i kyrkan. Den sistnämnde är utan tvivel den Matias Hasselberg, som sedan ofta nämnes i räkenskaperna under sitt riktiga namn. Enligt beskrivning i 1830 års inventeringsprotokoll var taket blåmålat och hade i mittpartiet »dombasunandet, himmelriket och helvetet». På sidorna skildrades olika bilder ur Jesu liv såsom lidandet och uppståndelsen. Helvetesmålningen över läktaren uppges ha varit mycket drastisk och det var väl närmast denna som gav anledning till att taket övermålades år 1886. I sin beskrivning över Vättle härad skildrar Edgren takmålningen såsom »synnerligen klumpigt och illa utförd».

På muren mellan långhuset och koret har funnits en inskrift, som av Edgren återges sålunda: »Anteckning på them som med märkelig flit sökt drifva arbetet från första och minsta börian och at giöra var man rätt, John Anders Son i Swalpa Swän Anders i bur Kiörkovärdar. Sexmännerna voro Swän måns Son på Rystå, Anders pehrs Son på Stommen, John Anders i wrosse, Torsten pärs Son i Torfhög, pähr Olof Son i Ohlstorp, Lars Anders Son i biörbo år 1778».

Det kom även på Hasselbergs lott att svara för kyrkans inredning. År 1796 erhöll han sålunda slutlikvid för predikstolens förfärdigande och uppsättande samt altartavlans renovering. Altaruppställningen är ett enkelt arbete, som visar den korsfäste Frälsaren, och som enligt anteckning i ett inventarium ursprungligen förfärdigats år 1730. Några altarprydnaden tillhörande statyer uppges ha borttagits vid 1886 års restaurering. Den nuvarande altarringen härstammar från år 1841. Predikstolen är ett rokokoarbete av enkel men god hållning. Före 1886 var predikstolen målad med kornblå fyllningar och röda ramar samt förgylld skulptur. Denna färg borttogs fullständigt tillika med en del figurer. Nuvarande gråa färg härstammar

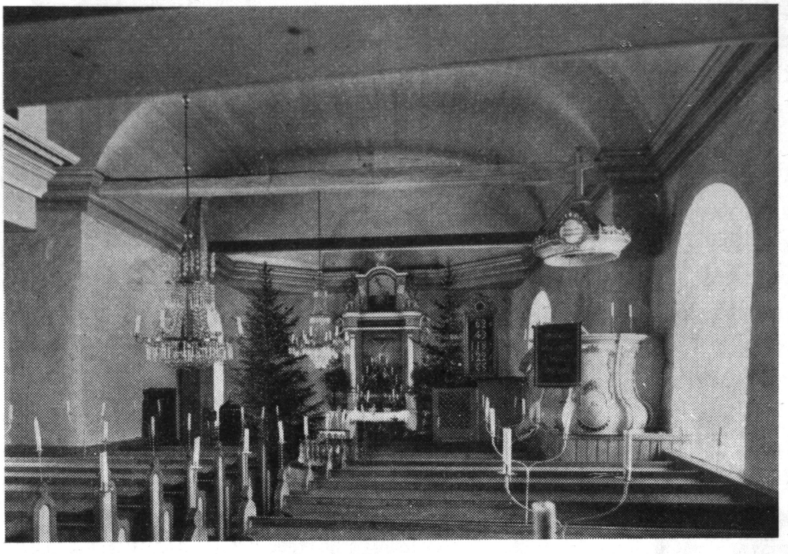

Interiören har genom 1886 års restaurering förlorat sin ursprungliga prägel. Av den äldre inredningen återstå allenast altartavlan och predikstolen. De gamla takmålningarna från 1778 äro dolda under takets nuvarande blåvita färg.

Bilden är tagen år 1916. Avskärmningen i koret är numera borttagen sedan särskild sakristia uppförts.

från 1916. Enär den ursprungliga färgen ej kunde exakt bestämmas, ansåg kontrollanten, att en neutral färg borde äga företräde i den nuvarande interiören (A. Romdahl skriv. t. Riksantikv. 1916).

Kyrkan äger en vacker dopfunt av kalksten från år 1689. Över funten hängde till senaste restaureringen en dopängel, som skruvades ned vid dopförrättningarna. Ängeln var stor som ett två års barn och vackert skuren i trä. I ena handen bar den en skål. Enligt beslut år 1894 försåldes ängeln jämte en gammal läktarskärm för 25 kronor! Läktarskärmen torde varit den gamla läktarens målade bröstvärn, som borttogs vid 1886 års restaurering.

Bland kyrkans fåtaliga bevarade inventarier från äldre tid märkas två ljuskronor av glas, ett skåpur med årtalet 1801 samt Karl XII:s bibel. Kyrksilvret består av kalk och patén. Kalken härstammar från år 1800; paténens tillverkningsår kan ej avgöras. Kyrkan äger en brudkrona och en brudpäll från 1700-talet.

Orgeln är byggd av Molander & Eriksson år 1886 och har 8 stämmor.

Till Vänersborgs museum har kommit ett litet medeltida oljekärl, som hittats i kyrkans närhet. Olja användes mycket till heligt bruk under katolsk tid och i kärlets tre behållare ha förvarats olika slag av helig olja. Måhända har prästen tappat det, när han varit i tjänsteutövning. Det är det enda föremål, som erinrar om den medeltida kyrkan på denna plats.

Inga uppgifter tyda på, att gravar finnas i kyrkan.

Den beskrivning som här lämnats av kyrkans interiör torde visa, hur stort behovet är av en restaurering. Det bör vara en angelägen uppgift för församlingen att återställa kyrkorummets utseende före år 1886. Kyrkans proportioner och ljusförhållanden äro sådana, att här utan större svårigheter skulle kunna skapas ett vackert och värdigt kyrkorum.

Bergums kyrka äger en vacker brudkrona av silver, tillverkad av J. C. Jungmarker, som var guldsmed i Göteborg 1752—1779.

KÄLLOR.

För Angered och Bergum.

Landsarkivet i Göteborg, räkenskaper, stämmoprotokoll, 1830 års inventarium. — Antikvarisk-topografiska arkivet, rapporter om restaureringar. — Göteborgs musei arkiv, avbildningar av och anteckningar om inventarier.

S. P. och J. G. Bexell, Göteborgs stifts historia och herdaminne, Gbg 1835. — S. Ström, Beskrifning om Vädtle härad (1758), Gbg 1897. — F. E. Edgren, Vädtle härad, Gbg 1928. — Ernst Fischer, Västergötlands kyrkliga konst under medeltiden, Uppsala 1920. — Hanna Hegardt, Studier i västsvensk kyrklig konst, Västsvenska kyrkotakmålningar från sextonhundratalets slut till omkr. 1800, Gbg 1923.

För Angered.

Carl R. af Ugglas, En folklivsbild från 1600-talet, Rig 1926. — E. Almén, Till minnet av Angereds kyrkas återuppbyggande år 1791, Gbg 1941.

Planritningen av Angereds kyrka utförd av teknologen G. Moberger efter en av arkitekten A. Forssén gjord uppmätning. Planritningen av Bergums kyrka efter en av G. Moberger gjord uppmätning.

Göteborg
Elanders Boktryckeri Aktiebolag
1 9 4 8

Beskrivningar över de till Göteborgs stift hörande kyrkorna i Västergötland.

Vättle härad.

1. Stora Lundby kyrka av Fridolf Wildte.
2—3. Angereds och Bergums kyrkor av Fridolf Wildte.
4. Lerums kyrka av Harald Widéen (utk. 1948).
5. Skallsjö kyrka och kyrkoruin (utk. 1948).

Redaktionskommitté:

Domprosten Elis Malmeström,
Stiftssekreteraren Fridolf Wildte,
Fil. lic. Harald Widéen.

Pris en krona.

Elanders Boktryckeri Aktiebolag - Göteborg 1948